

POZDNÍ SCHOLASTIKA

Pozdní scholastika je poznamenána dvěma spory, které jsou spjaty s konfliktem mezi dominikány (OP) a františkány (OFM), což byl v podstatě spor o dědictví vrcholné scholastiky, tj. Alberta Velikého a Tomáše Akvinského (oba OP). Principiálně jde o to, že OFM kritizují příliš racionalistický přístup vrcholné scholastiky, přesvědčené o racionální uchopitelnosti světa.

I. SPOR O UNIVERZÁLIE (OBECNINY)

Celý spor se týkal možnosti poznat tzv. univerzálie, což je pojem, označující něco obecného, co překračuje (a případně vůbec umožňuje) jednotlivé.

Konkrétně: Existují pouze jednotliví psi? Nebo existuje i jakási obecná „psovitost“, kterou v sobě mají všichni psi? Co vůbec označuje obecný pojem jako například právě pes? Je to pouze lidmi vymyšlené slovo? Je to slovo vymyšlené libovolně? Nebo je to slovo dáno podstatou a strukturou světa? Nebo je dokonce to obecné (psovitost) původem a základem všech jednotlivých jsoucen (psů)?

Jak je možné, že už malé dítě chápe obecné pojmy? Jak chápe, že dvě velmi odlišná zvířata patří do kategorie pes, přičemž nedokáže vůbec vysvětlit, podle čeho se pes pozná? Jak chápe, že nějaké konkrétní zvíře je právě pes a ne kočka?

Rozvinula se dvě základní stanoviska:

1. Realismus

„Universalialia sunt realia.“ - „Obecniny jsou skutečné.“

Vychází z tradičního vnímání světa, které se ve filosofii projevuje už od antiky, je spjat i s vrcholnou scholastikou. Univerzálie skutečně existují a tvoří samotný základ a podstatu všech jednotlivých věcí (jsoucen). Proto obecné pojmy, používané v jazyce, nejsou vymyšlené lidmi ani náhodné, struktura jazyka naopak zcela odpovídá struktuře světa. Obecné pojmy lze proto poznat.

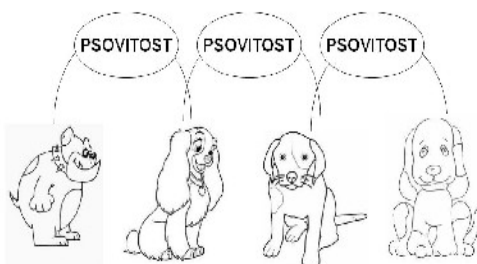
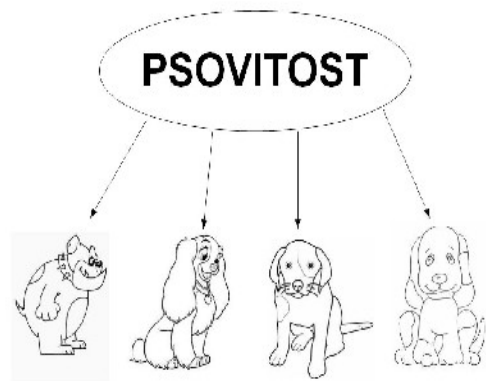
V rámci realismu existují dvě základní pojetí:

a) krajní

„Universalialia sunt ante rem.“

„Obecniny jsou před věcí.“

Základním reprezentantem z hlediska celých dějin filosofie je Platón. Univerzálie existují mimo tento svět (v platónském světě idejí, křesťansky v Boží mysli), jsou neměnné a dokonalé, existence jednotlivých jsoucen (věcí) v tomto viditelném světě je od nich odvozená.

b) umírněný

„Universalialia sunt in re.“ „Obecniny jsou ve věci.“

Základním reprezentantem z hlediska celých dějin filosofie je Aristotelés. Univerzálie tvoří podstatu věcí v tomto světě, ale existují pouze v nich. Kdyby tedy nežil žádný pes, zanikla by i psovitost.

2. Nominalismus

„Universalialia sunt nomina.“ - „Obecniny jsou slova.“

Vzniká až v pozdním středověku, je spjat s kritikou vrcholné scholastiky. Prohlašuje univerzálie pouze za jazykové nástroje, jimiž se lidé snaží utřídit svět. Univerzálie jako obecné pojmy však vůbec neexistují, je to pouze, lepší či horší, lidská rozumová abstrakce.

Umírněný nominalismus (tzv. konceptualismus) se snažil najít kompromisní řešení – univerzálie asi existují, je to však neprokazatelné; obecné pojmy, které používáme, jsou pouze naší abstrakcí, nevycházejí z univerzálií samotných, ale spíše z naší snahy vystihnout to obecné v podobných jednotlivých jsoucnech (věcech).

Nominalisté kritizovali vrcholnou scholastiku, které vytýkali přesvědčení o neomylnosti vlastních rozumových úvah, neboť tomistická vrcholná scholastika vycházela z principu absolutní pravdivosti logiky ve vztahu ke světu (tzn. je-li něco logické, tak to tak musí být i ve skutečnosti – viz důkazy Boží existence Tomáše Akvinského). Nominalismus odmítal možnost formulovat hned jakákoliv obecná tvrzení, obracel se naopak ke studiu jednotlivostí na základě přímé empirické zkušenosti. (Není náhoda, že nominalismus měl největší ohlas v Anglii, kde později vznikl novověký empirismus.)

II. SPOR O VŮLI A ROZUM

Klasická scholastika stála na přesvědčení o možnosti rozumového výkladu světa, neboť rozum chápali jako samotný základ světa a všeho dění. V pozdní scholastice je toto pojetí napadeno OFM, kteří považují za základ světa vůli, které je rozum zcela podřízen. Používají několik klasických argumentů:

a) Bůh svět nevymyslel, Bůh se rozhodl ho stvořit.

Vůle je prvotní. I použití rozumu je podmíněno vůlí, nemůžu nic vymyslet, pochopit atd., pokud se nejdříve nerozhodnu.

b) Buridanův osel

Klasická filosofická historka od Jana Buridana: „Byl jednou jeden osel, který trpěl žízní a hladem. Z jedné strany měl džber vody, z druhé kupku sena. Osel se však rozhodl jednat vždy pouze racionálně, mít ke všemu, co dělá, rozumné důvody. A tak přemýšlí, co je rozumnější, nejdříve se najíst, nebo nejdříve uhasit žízeň? A jak to s ním dopadlo? Tak dlouho hledal rozumný důvod, až umřel. Nikdy se totiž neodhodlal vsadit na vlastní rozhodnutí pro jedno či druhé, na vlastní vůli.“ A jaké z toho plyne poučení? Racionalismus je sice, milé děti, možná zajímavý, ale jako absolutní princip je prakticky nepoužitelný.

